Vzpomínka na naše předky

Devadesát let od bojů pražských střelců v první světové válce

Josef Fuchs

CAPORETTO 1917

Letošní, již devadesátiletý výročí prálomu italské fronty u slovinského Kobaridu (Caporetta), patřícího k nejvýznamnějším událostem první světové války, prošlo u nás bez jakéhokoliv pozornosti. Naopak, před deseti lety během tehdejšího kulatého výročí výše u našeho tisku řada „obyvejných" článků a této operaci jako prvním blitzkriegu (bleskové válce) a jejím hrdinovi Erwinu Rommelovi. Při tom nepadlo u nás slovo o tom, že za dramatického podzimu 1917 bojovalo na italské frontě desetitisíce českých vojáků, účastících se bojů o dominujících sočských bitvách i během tažení do nitra Benátska. Připomeňme si v tomto článku tyto události a z nich alespoň účastí pražské 21. střelecké (zeměbranecké) divize a trpkého osudu jenž na Soči postihl její 8. střelecký pluk z pražského Pohořelce.

Italská válečná katastrofa roku 1917 byla pro mocnosti Dohody, tíživě již tak vývojem bojů na západní frontě, nemilým překvapením a vyvolala u mnoha jejich politiků depresivní nálady. Vždyť dosavadní situace na takzvané Jihozápadní (italské) frontě zdaleka nenasvědčovala, že by mohlo dojít k takovému zvratu situace. Naopak, když Itálie 23. května 1915 vyhlásila Rakousko-Uhersku, svému dosavadnímu vojenskému spojenci válku a vrhla celou sílu své čtvrtmilionové polní armády proti rakouským hranicím, jevily se italské výhlídky jako velmi optimistické. Habsburská monarchie, jejíž síly těžce zápolily s ruskou početní přesilou v Haliči, byla v té době schopna střežit své hranice s Itálií jen nepočetnými, převážně teritoriálními jednotkami, které později, jen dočasně odlehly stále silnější italské útoky.

Avšak během tří let, v jednácti bitvách na hraniční řece Soči, se postupně posilované rakousko-uherské sočské armádě dařilo protivníka odrážet a zabránit mu v proniknutí na území monarchie. Konečné odvrácení tohoto nebezpečí však statické sočské bitvy nemohly přinést. Rakousko-uherské armádní vrchní velení si bylo dobře vědomo, že pouhá obrana nestačí. Riziko dalších italských útoků přetrvávalo a bylo jasné, že zvrat může přivodit jen vlastní útočná operace. Na ni však neměla rakousko-uherská vojska na Soči dostatek sil a jediné řešení spočívalo v německé pomoci.

Němci, vědomi si pozitivních účinků zvratu na italské frontě pro své záměry, vyčlenili pro navrhovanou operaci, jíž se blížil bitvu u Verdunu, šest pěších divizí a mohutné uskupení polního dělostřelectva.

Z těchto a dalších pěti rakousko-uherských divizí byla vytvořena 14. armáda, jejímž velením byl pověřen německý generál Otto von Below. K útoku tohoto svazu se měla z jihu připojit rakousko-uherská vojsková skupina generálplukovníka Svetozara Boroeviće de Bojna s jeho 2. a 1. sočskou armádou. K pokusu o průlom do italského vnitrozemí byl zvolen prostor mezi (dnes slovinskými) městy Bovec a Tolmin na horní Soči a jejím konečným cílem se stal břeh přelomení italských hranic a proniknutí k řece Tagliamentu, vzdálené asi 70 kilometrů.

Předehra na Banjšicích

Předpoklady k takové rozsáhlé, složité a riskantní operaci obou spojeneckých armád ve vysokohorském prostředí za boje s početným a silným nepřítelem s množstvím dělostřelectva, se vytvořily v jedenácté sočské bitvě. V ní se italská 2. armáda gen. Capella krátce předtím, od poloviny do konce srpna, pokusila prorazit rakousko-uherskou obranu nedaleko odtud, na náhorní planině Banjšic (asi 20 kilometrů jihovýchodně od Kobaridu). Z tohoto nástupiště pak chtěli Italové proniknout do hlubiny rakouského území, což by s jistotou vedlo ke zhroucení celé sočské fronty a ochromení rakousko-uherského protivníka.

K obraně banjšické planiny byla určena 21. střelecká (do roku 1915 zeměbranecká) divize, jež byla nejsilnějším českým svazkem rakousko-uherské branné moci. Na jaře 1917 představovala úctyhodnou bojovou sílu. Měla se všemi přidělenými a posilovými prostředky 12 střeleckých praporů (asi 7800 střelců), 96 kulometů, 8 pěchotních děl, 28 dělostřeleckých baterií (156 hlavní), 25 minometných čet (50 hlavní) a 4 světlometné čety. Celkový stav živených dosahoval téměř 33 000 osob a 7000 koní. Měla nejen své vlastní polní pekárny a lazarety, ale i kompletní vybavení ke stavbě válcovaných cest.

Divize byla odvolána z východní fronty od ukrajinské řeky Dněstru; její první železniční transporty dorazily 4. června 1917 do slovinské Vrtojbe. Cestou postupovaly jej pluky k frontě, kde zaujala obranu podél východního břehu Soči od Deskel k Logu. V tomto 13 kilometrů širokém pásmu nahradila divize vyhnutí jen řídkou obranu z plzeňského 7. a pisečkého 28. střeleckého pluku jsou za řeku. Bližší záhonu tvořil pražský 8. střelecký pluk na Bělo brdu (k. 715), v hloubce pak chebský 6. střelecký pluk Chlum na výsluní Jelenku a Golicu, kde se též rozvinula většina dělostřelectva. Divize se tak ocitla na směru italského hlavního úderu, jímž Comando Supremo hodlalo prolomit rakousko-uherskou frontu a proniknout přes náhorní planinu Banjšic k Tmovski Gozd do hloubky monarchie. Pro první úder měl Capello k dispozici (mimo podpory záložních sil) 19 pěších divizí, 850 dělostřeleckých hlavní a rozsáhlou letectkou podporu.

Začátkem srpna 1917, po dvouměsíčním klidu, oznámila silící italská dělostřelectva (s doprovázená letectkým bombardováním, začátek 11. sočské bitvy. Do 12. 8. se bití dělostřelectva stupňovalo do hrozivého inferna. Pozice střelců na předním okraji obrany u řeky se ocitly v troskách, ztráty narůstaly a spojení s velitelstvím brigád a divize bylo zničeno.

V noci z 19. na 20. 8. nastoupila do útoku italská pěchota, která přešla řeku po mostech u Kanalu a na dalších válečných přechodech. Její první nárat u Logu a Deskli byl veden na písecký 28. střelecký pluk, jemuž se dařilo

držet obranná postavení i ráno 20. srpna. Jemu na pomoc poslal zastupující velitel divize generálmajor Haas základní zálohy 8. střelecký pluk. Proměkal však noční dobu, a tak pluk sestupující od Kanalské-ho kříže v denním světle a bez zabezpečení, se stal snadným cílem italského dělostřelectva. Než sestoupily jeho pochodové prouty z holých svahů k řece, byl téměř zdecimován. Přechodně se poté podařilo zastavit italskou přesilu v Morska, Vrhu a Belo brda. Vzhledem ke znač-

ných ztrátám byla obrana divize tvořena improvizovanými opěrnými body a chnisky ze zbývajících sil těžce postižených jednotek. Za vytvoření řadové dělostřelecké palby, pokrývající nyní celé Banjšice, tak zaujaly zbytky střeleckých pluků 8. a 28. ohrnadné postavení nad údolím Avčaku. Do boji byla zasazena poslední záloha – chebský 6. střelecký pluk.

Dne 21. srpna nastala krize obrany na celém úseku. Za gigantického palebným valem se na obránce valily vlny italské pěchoty. Na bojišti vládla neuvěřitelná vřava, viditelnost se ve skupoem dýmu a zvířeného prachu měřila na desítky metrů. Prořídlé jednotky bojovaly bez spojení a vzájemného dotyku, docházelo střelivo a ruční granáty. Italské síly se tlačily k dominantě Jeleniku; přesto střelci jejich postup v ústupových bojích houževnatě odráželi, navzdory dalším hrozivým ztrátám. V dalším dni však Jelenik i Gabrijel a ústup celé rakousko-uherské sestavy poté pokračoval v nepřetržitém bití italského velkorážového dělostřelectva.

Za této situace zamýšleo rakousko-uherské velení planinu Banjšic vyklidit. Avšak mezitím, 25. srpna, úderná síla italského útoku ochabla, dostavilo se vyčerpání sil a nedostatek munice. Italský postup se zastavil a Capellovy jednotky začaly přecházet do obrany. To umožnilo vývěti těžce postiženou 21. střeleckou divizi z boje do zálohy a uspořádání k Čepovanu. Byl to praktícky již ottřívějšího tělesa, početní stavy klesly na minimum, u většiny rot zůstaly jen hloučky střelců.

Svůj úkol však zeměbranci pražské divize splnili. Protivník byl zastaven, aniž dosáhni svého cíle – průniku do rakouského vnitrozemí. Jednaktá sočská bitva byla k tomu posledním přelžitostí, jíž ani s nespočetnými sil a za dělostřelecké palby, která si v ničem nezadala s boji u Verdunu, nedoveeli využít. Strategická iniciativa tak přešla na rakousko-uherskou stranu.

Jednadvacátá střelecká divize se po doplnění svých početních stavů již postoupu k Piavě nezúčastnila. Byla krátce po zahájení rakousko-uherské ofenzívy přesunuta do jižních Tyrol, kde byla po celou zimu zasazena do nových vysokohorských bojů. Na italské Planině sedmi obcí, u Asiaga, se střelci nyní stali se snéhovými jelínky a vrcholy téměř dvoutisícových hřbetů. Do ukončení války bylo daleko a smrt byla stále všude kolem.

Průlom u Kobaridu

Po příchodu německých divizí ze západní fronty a za rozsáhlých materiálních přípravy se tak karta obrátila. Ofenzíva německé 14. armády a rakousko-uherských vojsk na Sočí byla zahájena za druhé hodině ranní 24. října 1917. Na počátku mohutné dělostřelecké přípravy útoku bylo zpočátku užito i chemické střelivo. Na tisíc plynometů a minometů. Senjitský regiment č. 35 střelců, od úplné Piavě beliku, v pravidelně opakovaných salvách po dvou až třech stech ranách, mlýny se směsí dusivých plynů na protilehlé svahy, kudy probíhaly zákopy obrany italské 2. armády.

Překvapivý plynový útok měl drtivé účinky. Mnozí italští vojáci v úkrytech nestihli ani se stáhli proderat se svého spánku a nasadit si plynovou masku. Ti, kteří tak stihli učinit, hynuli jen pomalejí a bolestivěji, neboť filtr italské „univerzální" masky byl proti německé směsi plynů, na kterou kříži, neúčinný.

Po několika hodinách palby pokliněo dělostřelectva, kolem osmi ráno, se v mlze a dešti zvedla pěchota útočníků na tolminském a kobaridu pobřeží na severním úseku fronty. Útočné vlny mířily k horským hřbetům Matajuru a Kolovratu a k hraniční řece Natisone (Nadiže) protože právě v prostoru jejího horního toku a jejích přítoků se nejvíce útočníky divize útočníků do hloubky až 25 kilometrů. Za nimi zůstalo prvních 15 tisíc italských zajatců a na jeden tisíc opuštěných děl.

Po tomto počátečním úspěchu se útočící divize v úsudí dvou dnech zmocnily italských vysokohorských postavení na Kolovratu, Stolu, Matajuru a Globočaku. Již 27. října začaly jejich hlavní síly, za snéhových vánic, vyjíždět z Tolminského a Kobaridského rovíny. K nim se od jihu přidávaly síly rakousko-uherských sočských armád. Ústupem z hor ztratili italský vrchní velitel gen. Luigi Cadorna všechny vhodné postavy, z nichž mohli ofenzívu vést italské 2. armády zastavit. Nezbylo, než se dát na rychlý ústup k řece Tagliamentu. Tím byl průlom italské fronty dokonán a spojené oddíly během čtyř dní nejen svého plánovaného cíle, ale i jednoho z nejvýznamnějších vítězství první světové války. V této fázi bojů padlo do zajetí více než 200 tisíc Italů a bylo ukořistěno nepřeberné množství válečného materiálu.

Po obtížném přechodu Tagliamenta, jehož vzdutý proud tvořil mohutnou překážku širokou až jeden kilometr, pokračovali v pronici lístopadových dnech italský úprk k záchytnému prostoru v hloubce benátského újezmí. Tvořila jej řeka Piava, za jejímž západním břehem se usilovně budovala silná obranná postavení. Proto se ani německo – rakousko-uherští spojenci, ač dosáhli plánovaného cíle, na Tagliamentu nezastavili. Celá obrovská masa obou protivníků se tak dále valila k jihozápadu.

Kolem 10. listopadu pronikly jednotky rakousko-uherské 1. a 2. sočské armády k Piavě. Mnohé z jejích divizí se zde ocitly ve stejné situaci, jaká byla vydatné dělostřelecké podpory riskantním dobrodružstvím. Většina

Popisky k obrázkům:
1. Vojáci 8. střeleckého pluku před ochodem do války na Pohořelci. Nápovídavé nálkcíno z vaší rodiny?
2. Náčrt situace před průlomem fronty u Kobaridu (Caporetta)
3. Čepicový odznak pražské 21. střelecké divize

dělostřelectva dosud překonávala vodní toky daleko za pěchotou a munični kolony vázly v blátě na přísunových cestách, které se nyní prodloužily téměř o 200 kilometrů.

Otázka, jak dále pokračovat v ofenzívě, se stala naléhavým předmětem jednání představitelů obou spojeneckých armád; 24. listopadu se k tomu setkal generál von Below s rakouským císařem Karlem a jeho šéfem generálního štábu generálplukovníkem Arzem. Hlavním problémem zůstávala doprava zásob k živení boje, vždyť každá z početných divizí by k tomu denně potřebovala stovky tun munice a dalšího materiálu.

One 3. prosince 1917 vydán rozkaz k zastavení bojů. Krátce poté se německé divize začaly vracet na západní frontu. Rakousko-uherská vojska přeška v blátě nehostinných zákopů podél východního břehu Piavy do obrany a jejich vojáci měli před sebou dlouhou zimu plnou chladu, vody a snášnových přehánek z hor, krvavých střetnutí kratších a horečnatých nemocí. Za řekou každým dnem sílil dobře živený a nově vyzbrojený tábor protivníka, posílený navíc britským a francouzským armádním sborem a početnými eskadronami spojeneckých letounů.

Bleskové válka a Erwin Rommel

Před deseti lety, u příležitosti osmdesátého výročí Caporetta, vzniklá zásluhou zahraniční polovičaté a povrchní publicistiky legenda o této Piavě operaci 1917 jako o první bleskové válce (Blitzkrieg) v novodobých válečných dějinách. Této atrakce se tehdy nekritícky chytla i naše média a Caporetto „blýskalo" se ve všech možných tiskovinách.

Autoři tohoto tvrzení nebrali v úvahu, že takový typ operace je umožněn pouze rychlým pohybem účinných úderných klínů a mohl tedy vzniknout až za jistého stupně rozvoje vojenské techniky (bojových vozidel schopných pohybu a přepravy jednotek).

Za útoku u Kobaridu nic takového nebylo k dispozici a tempo postupu bylo tedy dáno hranicí fyzických možností muže a koní, pohybujících se ve vysokohorském terénu a překonávajících poté řadu rozvodněných řek – Soču, Judrio, Torrente Tore, Tagliamento a Medunus Livenzou.

Za Tagliamentem narážela postupující vojska na rostoucí odpor italských zálch. Postup navíc zpomalovaly rozježděné blátivé cesty a na řekách se ve vzdutém proudu jen obtížně hledaly brody. O hladkém pronásledování a obklíčování prchajících italských jednotek, ke kterému nabádaly rozkazy vyšších štábů (a podle nichž patrně vznikla celá ta „bleskověčná" literatura), nemohlo být řeči. Navíc chyběly i vlastní jezdecké jednotky, jehož pluky zůstaly za pěchotními proudy daleko vzadu, v přeplněných útočích.